

Hobbes'un Retorik Eleştirisi Hobbes's Critique of Rhetoric

Arda TELLİ^{1,*}

¹ Dr., Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü / Felsefe Tarihi Ana Bilim Dalı

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 07.12.2025

Kabul Tarihi: 10.12.2025

Anahtar Kelimeler:

Retorik, hümanizm, iç savaş,
kesinlik, egemenlik

ÖZ

Bu makale, Thomas Hobbes'un 17. yüzyıl felsefesi içindeki retorik anlayışının temel gerilimlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Hobbes, retorığı hem hümanist eğitim geleneğinden miras almış hem de onu modern politik düzen için bir tehdit olarak görmüştür. Makale, Hobbes'un retorığı iç savaşın ve siyasi istikrarsızlığın temel kaynağı olarak konumlandırmasını, bu yaklaşımın epistemolojik ve siyasi temellerini analiz eder. Hobbes, retorığı, kesinlik yerine olasılığa ve konsensüse dayanan Skolastik ve hümanist epistemolojiden radikal bir kopuşla reddeder. Onun için retorik, hakikati bilgilendirmek yerine arzulara ve hayal gücüne hitap eden, ruhları yönlendiren doğal bir kapasitedir. Bu "demokratikleşmiş" hitabet gücü, ahlaki kavramlardaki muğlaklık nedeniyle kavramsal çeşitliliğe ve kaçınılmaz olarak Savaş'a yol açar. Retorığın bu demagogik potansiyeli, mutlak egemenlik fikrinin antitezidir. Makale, Hobbes'un bu sorunu çözmek için retorığı bilimin ve yasanın komutu altında disipline etmeyi amaçladığını, ancak paradoksal olarak kendi eserleri olan *Leviathan* ve *De Cive*'de retorığın gücünü kullanmak zorunda kaldığını vurgular. Sonuç olarak, Hobbes retorığı bir yandan insan doğasının doğal bir ifadesi olarak kabul ederken, diğer yandan bu gücün yalnızca ya anarşi ya da egemenliğe boyun eğdirme aracı olarak işlev görebileceği sonucuna varmış; böylece modern politikada söylemin kontrol edilme zorunluluğunu ortaya koymuştur.

ARTICLE INFO

Reserach Article

Recieved 07.12.2025

Accepted: 10.12.2025

Keywords:

Rhetoric, humanism, civil war,
certainty, sovereignty

ABSTRACT

This article aims to examine the fundamental tensions in Thomas Hobbes's understanding of rhetoric within 17th-century philosophy. Hobbes both inherited rhetoric from the humanist educational tradition and viewed it as a major threat to modern political order. The article analyzes the epistemological and political foundations of Hobbes's approach, which positions rhetoric as the primary source of civil war and political instability. Hobbes radically rejects rhetoric, making a break from the Scholastic and humanist epistemology which relies on probability and consensus instead of certainty. For Hobbes, rhetoric is a natural, psychagogic capacity that appeals to desire and imagination, rather than informing the truth. This "democratized" power of eloquence leads to conceptual diversity due to the equivocal nature of moral terms, inevitably resulting in War. The demagogic potential of rhetoric is thus the antithesis of the idea of Absolute Sovereignty. The article highlights that Hobbes sought to resolve this problem by aiming to discipline rhetoric under the command of science and law. However, it emphasizes the paradox that Hobbes was compelled to use the power of rhetoric in his own works, *Leviathan* and *De Cive*. Consequently, Hobbes concluded that while accepting rhetoric as a natural expression of human nature, this power could only function as either an instrument of anarchy or a means of subordination to the sovereign. Thus, he established the necessity of controlling discourse in modern politics.

* ardatelli@istanbul.edu.tr

Bu makale, yazarın İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı'nda 2025 yılında tamamladığı "Politik Felsefe Açısından Thomas Hobbes Üzerine Bir Soruşturma" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

17. yüzyıl felsefesinin önemli isimlerinden olan Thomas Hobbes düşüncesinde, retorik özgün bir konuma yerleşir. Hobbes retoriğe ilişkin kapsamlı geleneği hem kendi felsefi projesinin bir parçası olarak sahiplenmiş hem de modern politik düzeni tehdit eden bir güç olarak şiddetle eleştirmiştir. Hobbes'un retoriğe yaklaşımı, onun *Leviathan*'da öne sürdüğü politik ve toplumsal düzenle keskin bir tezat oluşturduğundan, literatürde sıklıkla çelişkili veya muğlak olarak değerlendirilmektedir. Hobbes'un retorik anlayışı, insani arzulara (*desire*) odaklanması ve retoriği sınırlandırma çabası, onu Aristotelesçi ve Cicerocu geleneksel çerçevenin ötesine taşır. Ancak bu çabası, retoriği politik istikrarsızlığın, yani iç savaşın temel kaynağı olarak görmesi nedeniyle derin bir problematikte birlikte düşünmeyi gerektirmektedir. Bu metinde, Hobbes'un retoriğin yönlendirici etkisine ilişkin gözlemlerine yer verilecek, sonrasında Hobbes'un perspektifinden politik ve toplumsal düzlemde ürettiği gerilimlere yer verilecektir.

Hümanist Miras: Retorik

Hobbes, erken modern Avrupa'nın yeni bilimi geleneğinin ve mekanik tasarımının radikal bir temsilcisidir. Ancak, çağdaşlarının çoğu gibi, aynı zamanda güçlü bir hümanist eğitimin ürünüydü. Nitekim Oxford'taki eğitiminde klasik geleneğe dair kapsamlı bir eğitim almıştır. Bu ilişki Hobbes'un gençlik dönemlerine kadar götürülebilir. Öncelikle, Thucydides üzerine yazdığı denemede tarihi esas olarak retorik bir başarı olarak gördüğü ve onu tamamen klasik hitabet teorisinin kavramları ışığında analiz ettiği dikkati çekmektedir.⁴ Hobbes bu bağlamda, "Thucydides'in eserini değerlendirirken iki şey göz önünde bulundurulması gerektiğine işaret eder: biri onun anlatım kalitesi, diğeri ise doğruluk derecesidir."⁵ Burada Hobbes'un dikkat çektiği üzere doğruluğa ilişkin dar çerçeve retoriği sınırlı bir konuma yerleştirmektedir.

Hobbes, retorik geleneği, Erken Modern Avrupa'da güçlü olan hümanist eğitim sisteminden miras almıştır. Klasik metinleri yeniden yorumlayan Rönesans hümanizminin öncülerine göre retorik, toplumsal hayat için vazgeçilmez bir bilgi dalıydı. Rönesans döneminde retorik, Batı düşünce geleneğinde ve toplumsal yaşamda merkezi bir konuma yükselmiş, özellikle hümanizm geleneğinin temel taşı haline gelmiştir. Retorik, özellikle İtalyan şehir devletlerinde, sivil katılımın ve iyi yönetimin aracı olarak görülüyordu. Bu dönemde, sadece bir konuşma sanatı olmaktan çıkıp, felsefi, toplumsal ve politik hayatın yeniden şekillenmesinde kilit bir rol oynamıştır. Buna göre ideal toplumsal düzen

⁴ Quentin Skinner, *Reason and rhetoric in the philosophy of Hobbes*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s. 247.

⁵ Quentin Skinner, *Reason and rhetoric in the philosophy of Hobbes*, s. 247.

karşılıklı söz hakkının işletildiği bir düzencele mümkün olabilirdi. Retoriğin eşit söz hakkını ürettiği varsayımı ideal düzeni pekiştirdiği yanılsamasını üretmiştir. Buna karşın, Hobbes'un retoriğe yaklaşımı, onun skolastik ve hümanist unsurları öne çıkaran 17. yüzyıl entelektüel ortamıyla kökensel bir zıtlık içermektedir. Hobbes klasik geleneğin retoriği epistemolojik zeminde yorumlayan bakışını reddederek bu gelenekten bir kopuş gerçekleştirir.

Hobbes'un Oxford'da lisans öğrencisiyken aldığı eğitim skolastik eğitim, *studia humanitatis* olarak adlandırılmakta ve dilbilgisi, retorik, tarih, şiir ve ahlak felsefesi olmak üzere beş unsurdan oluşan bir müfredatı içermekteydi. Hobbes'un temel metinleri arasında, kadim retoriğin temel metinlerinden olan Cicero'nun *Orations* ve Aristoteles'in *Retorik Sanatı (Art of Rhetoric)* yapıtı bulunuyordu.⁶ Hobbes öğrenciliğinden itibaren retoriğin temel motivasyonunu kavramaktadır. Buna göre bir dinleyiciyi kendi görüşünüze katılmaya ikna etmenin en güçlü yollarından biri, her zaman *pathos*'u *logos*'a eklemektir; yani dinleyicilerin duygularını kendi tarafınıza çekmek üzere uyandırmaktır.⁷ Ancak Hobbes'un felsefesinin materyalist eğilimleri ve bilimsel devrim içerisinde şekillenmesi onu geleneğin taşıyıcı unsurlarına karşı mesafe tutuma götürmüştür. Buna göre geleneksel skolastik ve hümanist retorik anlayışı, Hobbes'un kesinlik arayışıyla tam bir tezat içindedir.

Hobbes, Rönesans'taki hümanizm kültürüyle demokratik yaşam arasında bağa işaret etmektedir. Nitekim Rönesans'ın sonraki döneminde Tacitusçu eğilimlerden yoğun biçimde etkilenmiş; Tacitus gibi, Hobbes da etkileyici konuşmayı demokrasiyle ilişkilendirmiştir, Ancak Tacitus ve sonraki Tacitusçulardan farklı olarak, Hobbes esasen tarih (*historia*) değil, bilim (*scientia*) temelinde argüman geliştirerek bu anlayıştan ayrılmıştır.⁸ Hobbes, retoriğin tartışmaya antibilimsel yapısı ve demokratik yaşamın retorik etkisiyle yol açabileceği muğlaklıktan tedirginlik duymaktadır. Hobbes, retoriğin amacının ikna etmek olduğunu, doğruluk arayışı olmadığını gözlemler; aynı zamanda retorik hayal ürünü olup, akılcı değerlendirme veya bilimsel bilgiye değil, mecazi dile dayanır ve “gerçek ilkelere” değil, değişken ve çoğunluk tarafından “kabul görmüş görüşler” üzerine kuruludur.⁹ Nitekim, *De Cive*'de, Hobbes, retoriği pratik politik tartışmalardan ve ahlâk felsefesinin tamamından uzaklaştırmaktadır.¹⁰ Ona göre retorik demokratik yapılar içerisinde, devlet sırlarını düşmanlara ve

⁶ Quentin Skinner, *From Humanism to Hobbes: Studies in Rhetoric and Politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 2018, s. 3.

⁷ Quentin Skinner, *From Humanism to Hobbes: Studies in Rhetoric and Politics*, 2018, s. 222.

⁸ Ned O'Gorman, “Hobbes, Desire, and the Democratization of Rhetoric”, *Advances in the History of Rhetoric* 16, 1, 2013, s. 3.

⁹ Angus Gowland, “Rhetoric and Early Modern Politics”, *The Oxford Handbook of Rhetorical Studies*, ed. M. J. MacDonald, Oxford, Oxford University Press, 2014, s. 481.

¹⁰ Angus Gowland, ‘Rhetoric and Early Modern Politics’, s. 482.

yabancılar açar, akılcı değerlendirmelerin yerine söylevin geçmesine izin verir, çoğunluğun görüşlerini azınlığın bilgeliğine tercih eder ve hizipleştirici kavgalara yol açar.¹¹

Hobbes'un Retorik Eleştirisi

Hobbes retorik sanatı ile skolastik felsefenin anlamsız kelimeleri felsefeye dahil etme pratiğini birlikte düşünmektedir. Hobbes skolastik felsefenin teknik terimlerine açıkça küçümsemeyle yaklaşmıştır. Bu teknik kullanımlar dar bir kesimin toplumsal alanda entelektüel üstünlük kurmalarına yol açmakta ve toplumsal pratikleri belirlemektedir. Bu kullanımlar retoriği kamusal bir pratik haline getiren enstrümanlar olarak biçimlenmektedir. Bu durum, retoriği ve argümanı şekillendiren skolastik araçlara karşı olan genel tepkisini göstermektedir. Böylece Hobbes skolastik etkilere karşı daha büyük bir felsefi projeksiyon içerisinde metafizik, epistemolojik ve politik düzlemleri iç içe geçirerek retoriği reddetmektedir.

Hobbes, iç savaş anarşisinden korunmanın tek yolu olduğu inancıyla, hümanistlerin retorik epistemolojisini terk ederek, “bilimsel bilginin kesinliğine” geçmektedir.¹² Bu doğrultuda sivil bilimin teorik zemininin bu politik hedef doğrultusunda biçimlendiği göze çarpar. Bu nedenle, politik inşası için mutlak kesinliğe ihtiyaç duymuş ve retoriği bunun tam zıttı olarak konumlandırmıştır. Nitekim, retoriği skolastik ve hümanist kökenleri açısından, bilimsel kesinliğe bir engel ve iç savaşın kaynağı olan politik ve epistemolojik bir kötülük olarak ele almıştır. Bir bakıma Rönesans Hümanistlerinin retoriği aklın bir aracı olarak görme eğilimine karşı, Hobbes retoriği akıl yerine hayal gücü ve arzular üzerinden işleyen doğal bir kapasite (*eloquentia*) olarak yeniden tanımlamaktadır.

“Belagat söylediklerimize inanılmasını sağlama gücünden başka bir şey değildir ve amacımıza ulaşmamız için dinleyenlerin arzularından faydalanmamız gerekir. Gerçeği kanıtlamak ve öğretmek için uzun süren çıkarımlar ve büyük bir dikkat gerekir ki bu da dinleyicinin hoşuna gitmez. Bu nedenle gerçeği değil, inancı arayanlar başka bir yol izlemeli ve sadece inanılmasını istedikleri şeyi zaten inanılan bir şeyden türetmekle kalmamalı, iyiyi ve kötüyü, doğruyu ve yanlış, kendilerine hizmet edecek şekilde, olduklarından daha beter veya daha iyi göstermek için kışkırtıcı veya hafifletici ifadelerle başvurmalıdır.”¹³

¹¹ Thomas Hobbes, *Man and Citizen*, çev. C. T. Wood, T. S. K. Scott-Craig ve B. Gert. New York, Doubleday Anchor, s. 119-120, s.122-125.

¹² Gerald Reiner, “Hobbes, the Rhetorical Tradition, and Toleration”, *History of Political Thought*, 25, 2, 2004, s. 253.

¹³ Thomas Hobbes, *Hukukun Unsurları*, çev. A. Çevik, Ankara, Fol Kitap, 2025, s. 236.

Hobbes'un retorik yaklaşımı, Rönesans'ta hâlâ etkin olan *psychagogia* (ruhları yönlendirme) geleneği ışığında okunduğunda daha az çelişkili görünmektedir. Hobbes, akıl-duygu gerilimine ilişkin görüşleriyle retoriğin gücünün *arzu* yoluyla ve duygu uyandırmaya yönelik olarak işlediğini ve insanların ruhları (*psyche*) üzerinde uygulandığını fark etmektedir. Ona göre, retorik geleneksel olarak ileri sürülen ancak genellikle bastırılan şeyi açığa çıkarır.

Böylece retoriğin amacını “ikna etmenin mevcut araçlarını görme yeteneği” olarak gören Aristoteles'ten ayrılmaktadır. Bununla birlikte Hobbes bilimler sınıflandırmasında geleneksel konumla kopuş gerçekleştirerek, retoriği diyalektiğin karşısı olmaktan çıkarıp, halk kitlelerinin zayıf kapasiteleri nedeniyle mantıksal gösterim yapılamadığı durumlarda başvurulacak zorunlu bir taviz olarak konumlandırır.¹⁴ Hobbes bu noktada, retoriği bir doğa felsefesi şemasına yerleştirmekte ve aynı zamanda ona bilimsel bir temelde belirli bir politik konum atfederek, demokratik yaşamın üretebileceği krizlerle kavramaktadır.¹⁵ Böylece hitabet, Hobbes için çift yönlü bir yaşama sahip olmaktadır: İlki psikolojik bir güç iken ikincisi demokratik bir pratik.¹⁶ Birlikte düşünüldüklerindeyse Hobbes'un kaygısı açıktır: demagojik etki üretmeleri. Hobbes'un retoriği bu ayrışmalara paralel olarak doğa felsefesinde konumlandırması, retoriğin gücünü *insan ruhları* (*psyches*) veya arzular (*desire*) üzerinde uygulanan psikagojik (*psychagogic*) bir güç olarak görmesiyle pekişir. Retorik, akıl yürütmeye değil, duygulara (*passions*) ve hayal gücüne (*imagination*) etki ederek işler. Bu, onun retoriği, insanları politik hayvanlar olarak gören Aristoteles'ten kopararak, retoriğin ne *etik* ne de zorunlu olarak *politik* olduğunu öne sürdüğü anlamına gelmektedir.

Öte yandan Hobbes, bu politik etkinin ürettiği riskleri konu ederek retoriğin rolüne ilişkin geleneksel anlayıştan bir kez daha ayrılmaktadır. Hobbes, *Hukukun Unsurları* yapıtında, hitabeti isyan fikriyle birlikte almaktadır. Ona göre isyanın mimarları, başkalarında isyan eğilimi uyandırmak için güçlü hitabet yeteneğine sahip olmak zorundadır; zira zayıf muhakeme ile birleştiğinde, sözleri tutkuları harekete geçirerek toplumsal düzeni tehdit eden bir etki yaratmaktadır.¹⁷ *Hukukun Unsurları* yapıtının bu fikir birden fazla kez detaylandırılmaktadır. Hobbes burada, güçlü hitabetin (*eloquence*) akılsızlıkla birleştiğinde toplumsal düzeni tehlikeye atabileceğini, tıpkı Medea'nın Pelias'ın kızlarını kandırıp

¹⁴Hobbes, *Leviathan*'da sunduğu bilimler şeması içinde, retoriği “insan” (man) konusunun bir yönü olarak, yani doğa felsefesinin (*natural philosophy*) bir parçası olarak yerleştirmiştir. Bu, onun bilimsel ilkelerin kaynağı olarak gördüğü fizik bilimine yönelmesinin bir sonucuydu. Hobbes, retoriği doğal felsefeye dâhil ederek, onu geleneksel Aristotelesçi düşünceden ayırır; zira bu durum, retoriğin etîğin veya siyasetin bir dalı olduğu fikrini reddettiği anlamına gelir. Hobbes için retorik, zorunlu ve belirgin bir şekilde *siyasi* değildir.

Bknz. Thomas Hobbes, *Leviathan* veya Dinî ve Sivil Bir Devletin Maddesi, Biçimi ve Gücü, çev. Semih Lim, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2022, s. 91.

¹⁵ Ned O'Gorman, “Hobbes, Desire, and the Democratization of Rhetoric”, s. 3.

¹⁶Ned O'Gorman, “Hobbes, Desire, and the Democratization of Rhetoric”, s. 3.

¹⁷Thomas Hobbes, *Hukukun Unsurları*, s. 234.

babalarını parçalaması gibi, halkı iyileştirme veya reform umuduyla devleti parçalamaya yol açabileceğini vurgulamaktadır.¹⁸

Hobbes'un retorik ele alışındaki kilit nokta, onun retorik bir ikna türü olarak, aynı zamanda bir *komut* (*command*) biçimi olarak görmesidir. Retorik, sözcüklerin saf anlamıyla değil, yarattığı duygusal alışkanlıkların ve hissiyat yapılarının saf gücüyle insanları sürükler. Retorik, bu komut verme gücünü elde edebilen bir iknadır; böylece Hobbes, insancıl retorik dönüştürme kapasitelerini reddederken, *eloquentia*'nın kuvvetli ve gerçekleşmiş bir ikna edici güce sahip olduğu iddiasını güçlendirir. Hobbes, retorik araçları ve mecazları (*metaphors*) kullanarak yapılan muhakemeleri, kavramsal çeşitliliği beslediği için reddeder. Mecazlar ve anlamsız/muğlak kelimelerin sonuçları “çekişme ve isyandır. O, Ciceroncu ve Erasmusçu anlamda, Hristiyan inancının temellerinde bir fikir birliği olduğu fikrini reddeder. Hobbes'a göre, ahlaki kavramlar (iyi ve kötü) nesnel bir temele sahip değildir. Bu terimler yalnızca konuşmacıyla ilişkilidir ve her bireyin duygularının çeşitliliği, terimlerin öznel olarak tanımlanmasına yol açar. Bu ahlaki terimlerdeki muğlaklığın sonucu, “Tartışmalar, Çekişmeler ve sonunda Savaş”tır. İnsan doğasına doğal olarak içkin olan ikna edici güç (retorik), istikrarı tehdit eden bir güce dönüşmüştür. Hobbes, bu sorunu çözmek için retorik, bilimin ve egemenin yapay gücüyle aşmayı hedefler. Başka bir deyişle sivil bir bilim inşası toplumsal alandaki sorunları çözebilecek unsurlar olarak sunulmaktadır. Hobbes, doğaya karşı koymak için sanatı, yapaylığı ve yapay olanı kullanır. *Leviathan*'daki egemen “Yapay İnsan” (Artificiall Man), doğal *eloquentia*'nın neden olduğu kaosa karşı koyma aracıdır. Yasa tekil bir komuttur ve bilim, yurttaşların rızasını zorunlu kılan kesin sonuçlara ulaşmayı sağlar.

Thomas Hobbes'un retorik yaklaşımı, onu kesinlik (*certainty*) ve mutlak egemenlik arayışının karşısında konumlandıran, radikal bir siyasi ve epistemolojik zıtlık üzerine kuruludur. Hobbes, retorik klasik geleneğin tanımladığı gibi bir erdem veya hakikat aracı olarak değil, tam tersine, iç savaş, isyan ve toplumsal istikrarsızlığı tetikleyen temel kötülük olarak görür. Hobbes, retorik geleneğinin uzun süredir ima ettiği fakat çoğu zaman daha pragmatik ilgileri nedeniyle bastırdığı şeyi çok iyi anlamış görünmektedir: Retorik gücü çoğunlukla arzu üzerinden işler ve insanların ruhları ya da psikeleri üzerinde etkisini gösterir.¹⁹ Bu görüş, İngiliz İç Savaşı'nın kargaşasını bizzat deneyimlemiş bir düşünür olarak, özellikle dini ve siyasi hitabetin halkı galeyana getirme gücüne duyduğu derin korkudan beslenir. Hobbes'a göre retorik temel işlevi, nesnel gerçeği bilgilendirmek değil, baştan çıkarmaktır. Retorik, bilimsel ve mantıksal kanıtların uzunluğunu veya karmaşıklığını kaldıramayacak

¹⁸ Thomas Hobbes, *Hukukun Unsurları*, s. 237.

¹⁹ Ned O'Gorman, “Hobbes, Desire, and the Democratization of Rhetoric”, *Advances in the History of Rhetoric*, s. 3.

zayıf dinleyiciler için geçici bir “taviz” olarak kabul edilse de esas doğası gereği kelimeleri konuşanın amacına hizmet edecek şekilde manipüle eder.

Politik düzlemde, retorığın bu demagojik gücü mutlak egemenlik fikrinin tam antitezidir. Retorik, yasanın istikrarlı medeni amacından uzaklaşmaya neden olur; kolektif irade yerine bireysel arzuları ve yargıları önceler. Özellikle demokrasiyi hatiplerin aristokrasisi olarak gören Hobbes için, retorik, hükümet dışındaki kişilerin meşru otoriteleri devirmek için kullandığı bir araç haline gelir. Kibir (*vainglory*) gibi tutkularla birleştiğinde, az bilgiye sahip hatipler bile güçlü konuşmalarıyla isyan (*sedition*) yaratabilirler. Kilise ve devlet arasındaki bağımsız yargı yetkisi iddialarının retorikle birleşmesi, *Commonwealth*’i ikiye bölerek sivil savaş ateşine yol açar.

SONUÇ

Thomas Hobbes’un retorığe yönelik görüşleri, modern siyasal düşüncenin temelini atarken dilin rolünü kökten değiştiren, radikal ve otoriter bir kırılmayı temsil eder. Hobbes, klasik geleneğin (özellikle Aristoteles ve Cicero) retorığı bilgelik ve kamusal erdemle ilişkilendiren yaklaşımını reddederek, onu toplumsal düzenin ve hakikatin düşmanı olarak konumlandırır. Ona göre retorik, akla değil, toplumsal kaosa yol açan tehlikeli tutkulara hitap eder; bu tavır, özellikle İngiliz İç Savaşı sırasındaki dinsel ve toplumsal kışkırtmalara bir tepkidir. Hobbes’un temel amacı, politikayı doğa bilimlerinde olduğu gibi bilimsel kesinlik ve geometrik akıl yürütme ile temellendirerek, duygusal belirsizliklerden arındırılmış bir söylem oluşturmaktır. Bu bağlamda, politik iletişim yalnızca Egemen gücün birliğini ve otoritesini korumaya hizmet eden, tek taraflı ve mantıksal bir araç olmalıdır. Ancak Hobbes’un bu yaklaşımı iki temel eleştirel paradoks barındırır: İlk olarak, insan davranışını tutkulara (korku, ihtiras) dayandırmasına rağmen, bu tutkuları yönetecek yegâne iletişim aracı olan retorığı siyasal alandan dışlamasıdır. İkinci olarak, retorığı şiddetle reddetmesine rağmen, *Leviathan* eserinin kendisi güçlü metaforları ve otoriteye dayanan ikna edici tonuyla yüksek retorığın en önemli örneklerinden biridir. Bu bağlamda Hobbes’un retorik anlayışı, derin bir gerilim barındırır: Retorığı insani arzuların doğal bir ifadesi ve ruhları ele geçiren bir kuvvet olarak kabul ederken, aynı zamanda bu kuvveti politik düzenin en büyük tehdidi olarak görür. Retorığı, kesinliğe sahip olmayan, hayal gücüne dayalı ve dolayısıyla çatışma, sedisyon ve iç savaş üreten bir alana hapseder.

Bu yaklaşım, Hobbes’u Cicerocu hümanist geleneğin *eloquentia*’yı doğal olarak dönüştürücü bir erdem olarak görme fikriyle radikal bir şekilde ayırır. Hobbes, hitabeti, yalnızca “iyi niyetli adamların” halkı hareket ettirdiği elitist bir alandan, halkın kendisinin doğal hitabet yeteneğini aşırıya kaçarak kullandığı bir demokratik alana taşır. Bu demokratikleşme, modern demokrasilerin sürekli gerilimi olan, yani retorığı dizginleme ve kontrol etme yükünü de beraberinde getirir. Hobbes’un kendisi retorik

kullanarak retoriğe karşı m¼cadele etse de ideal öz¼m onun yapay *Leviathan*'ı aracılığıyla gelen tekil, kontrol edici, egemen ve yasalardır.

EXTENDED SUMMARY

Thomas Hobbes's critique of rhetoric must be understood within the epistemological and political context of 17th-century philosophy. Hobbes both inherited rhetoric from the humanist educational tradition and viewed it as a fundamental threat to the stability of the modern political order. This contradictory approach stems from Hobbes's deep knowledge of rhetoric as well as his concerns regarding his political project. In early modern Europe, rhetoric was taught as a foundational subject, particularly in humanist education, and played a central role in social life; Renaissance humanists saw rhetoric as an indispensable tool for governing an ideal society. In Italian city-states, rhetoric functioned as a mechanism promoting civic participation and good governance, transcending its status as merely an art of speech to assume a critical role in reshaping philosophical, pedagogical, and political life. In this context, the ideal society depended on an order characterized by the mutual exercise of the right to speak. Hobbes, considering the epistemological and political implications of rhetoric, made a radical departure from traditional scholastic and humanist perspectives.

Hobbes's approach to rhetoric is closely tied to his epistemological pursuits. His education at Oxford, grounded in scholasticism and the *studia humanitatis*, provided him with an understanding of rhetoric's fundamental motivation: the most powerful way to persuade an audience is to engage their emotions by adding *pathos* to *logos*. Classical texts such as Cicero's *Orations* and Aristotle's *Art of Rhetoric* held a central place in Hobbes's intellectual formation. However, his materialist inclinations and philosophy developed in the context of the Scientific Revolution led him to reject the traditional epistemological foundation of rhetoric. Hobbes characterizes the humanist and scholastic epistemology underpinning rhetoric as an approach based on probability and the consensus of all (*consensus omnium*) rather than on certainty. This epistemological foundation leads to social turmoil, particularly due to the ambiguity of moral terms and their varied interpretations by different individuals. In this light, Hobbes redefines rhetoric as a psychagogic capacity that appeals to the desires and imagination of the people; that is, rhetoric's primary function is not to teach truth but to persuade by affecting the listener.

Hobbes highlights the democratized nature of rhetoric, a power that can lead to conflict and civil war at the societal level. Civil war and political instability are directly linked in Hobbes's thought to the demagogic potential of rhetoric. In democracies, the democratic use of rhetoric stirs the passions of the people, paving the way for political chaos. Therefore, for Hobbes, rhetoric is the antithesis of the idea of absolute sovereignty (*Imperium*); rhetoric, independent of law and science, becomes a force threatening social order. Hobbes's move in *De Cive* and *Leviathan* to distance rhetoric from political debates and moral issues is indicative of this approach. Rhetoric creates a domain that elevates the

desires of the people and majority opinion while disregarding the wisdom of the minority; this inevitably leads to factionalism and violent conflict.

Another key point in Hobbes's critique of rhetoric concerns his criticism of its relationship with scholastic and humanist tools. The technical terminology and semantic complexity of scholastic philosophy serve to establish the social dominance of a narrow intellectual elite, thereby turning rhetoric into an instrument that shapes social practices. Hobbes rejects this and positions rhetoric between a natural capacity and an artificial instrument. Rhetoric is a natural faculty (*eloquentia*) as an expression of human nature, yet it can also be transformed into a tool of social control through the artificially developed form of speech.

Within this framework, rhetoric for Hobbes is both a natural and an artificial power. Natural *eloquentia* mobilizes human desires and imagination, while artificial rhetoric, disciplined by science and law, ensures the preservation of political order. The sovereign "Artificial Man" in *Leviathan* emerges as a metaphor and political instrument to prevent the chaos that natural *eloquentia* could cause. Law and science are tools that mandate the consent of the people and provide stability; the sovereign's power is established through a God-like authority and an artificial display. The consequence of the democratization of rhetoric is the artificial restriction of political discourse and oratory, thereby controlling rhetoric's dangerous democratic potential.

Hobbes's own use of rhetoric in his works reveals a critical paradox: while rejecting rhetoric, he found it necessary to resort to its power to defend his theoretical project. For instance, the preface to *De Cive*, polemical in its tone against democracy and orators, is presented merely as a rhetorical expression. Here, Hobbes acknowledges rhetoric as an effective tool for instilling belief in the reader, while demonstrating its independence from the certainty based on science and logic. Rhetoric operates through metaphors and style, nourishing conceptual diversity and political contention; this positions rhetoric as the epistemological and political source of social instability.

Hobbes's critique of rhetoric underscores the necessity of controlling language and disciplining discourse in modern politics. According to him, rhetoric's power can only support social order when disciplined by law and science. The democratization of rhetoric and the excessive exercise of the people's natural eloquence increase political instability; thus, limiting the use of rhetoric is an inevitable requirement of modern politics. While accepting rhetoric as part of human nature, Hobbes sees it solely as a tool either for producing anarchy or for subjecting people to the sovereign. Therefore, the control of rhetoric in modern politics lies at the heart of Hobbes's political philosophy.

In conclusion, Hobbes's understanding of rhetoric represents a radical break from the classical tradition's association of rhetoric with wisdom and civic virtue. While acknowledging rhetoric as a psychagogic power appealing to desires and imagination, he views it as the greatest threat to political order. By confining rhetoric within scientific and legal discipline, Hobbes sought to preserve absolute sovereignty and ensure social stability. His compelled use of rhetoric in his own works constitutes the fundamental paradox of this approach: rhetoric is both a natural capacity and a political instrument. Hobbes's critique of rhetoric, with its epistemological and political foundations, reveals the necessity in modern political thought of controlling discourse and regulating the passions of the people.

KAYNAKÇA

- Gowland, A. (2014). "Rhetoric and Early Modern Politics", *The Oxford Handbook of Rhetorical Studies* (Ed: M. J. MacDonald), Oxford University Press, Oxford.
- Hobbes, T. (1647). *Man and Citizen*, (Çev. C. T. Wood, T. S. K. Scott-Craig ve B. Gert), Doubleday Anchor, New York.
- Hobbes, T. (2022). *Leviathan veya Dinî ve Sivil Bir Devletin Maddesi, Biçimi ve Gücü*, (Çev. S. Lim), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Hobbes, T. (2025). *Hukukun Unsurları*, (Çev. A. Çevik), Fol Kitap, Ankara.
- O'Gorman, N. (2013). "Hobbes, Desire, and the Democratization of Rhetoric", *Advances in the History of Rhetoric*, 16(1), 1-28.
- Reiner, G. (2004). "Hobbes, the Rhetorical Tradition, and Toleration", *History of Political Thought*, 25(2), 253-278.
- Skinner, Q. (1996). *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Skinner, Q. (2018). *From Humanism to Hobbes: Studies in Rhetoric and Politics*, Cambridge University Press, Cambridge.